

FRANSUZ MAQOLLARIDA PRAGMATIK AKTLARNING IFODALANISHI

Norboyeva Nuriniso Usan qizi

nnuriniso2001@gmail.com +998941982600

Anotatsiya. Ushbu maqolada fransuz maqollarining pragmatik jihatdan o‘rganilishi, xususan maslahat aktlari misolida ularning nutqiy xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda J. L. Ostin, J. R. Serl, H. Grays kabi olimlarning nutqiy aktlar nazariyasi asos qilib olingan. Maqollar orqali jamiyatning madaniy, axloqiy va tarbiyaviy qadriyatlari qanday ifodalanishi ko‘rsatib berilgan. Misollar orqali fransuz tilidagi maqollarda maslahat aktlarining nutqiy va ma’no xususiyatlari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: *fransuz maqollari, pragmatika, nutqiy akt, maslahat, tanbeh, lingvopragmatika*

Maqollar har bir xalqning dunyoqarashi, tafakkuri va madaniy qadriyatlarini ixcham shaklda ifodalovchi beqiyos xazina hisoblanadi[1]. Ular nafaqat estetik va badiiy vazifani bajaradi, balki ijtimoiy hayotda muhim tarbiyaviy, kommunikativ va pragmatik funksiyalarni ham bajaradi. Har bir tilda maqollar o‘ziga xos kommunikativ vaziyatlarda ishlatiladi va suhbatdoshlar orasida muayyan ta’sir uyg‘otadi.

Pragmatika nuqtai nazaridan maqollar “*nutqiy akt*” sifatida qaraladi. Ular orqali esa maslahat berish, ogohlantirish, tanbeh qilish, tasalli berish, ishonch uyg‘otish kabi vazifalar bajariladi. Shuning uchun maqollarni pragmatik jihatdan tahlil qilish nafaqat lingvistik, balki madaniy va psixologik ahamiyatga ham ega.

Mazkur maqolada fransuz maqollarida “*maslahat aktining ifodalanishi*” atroflicha tahlil qilinadi, ularning lingvopragmatik xususiyatlari misollar asosida yoritiladi. Shu bilan birga, ayrim o‘rinlarda o‘zbek maqollari bilan qiyosiy jihatlar ham ko‘rib chiqiladi.

Pragmatika — tilshunoslikning til birliklarining ishlatilish sharoitlari, so‘zlovchi va tinglovchi munosabatlari, maqsad va kommunikativ niyatlarni o‘rganuvchi bo‘limidir [8]. Pragmatika shunday sohaki, biror gapning mazmuni nafaqat uning grammatik va semantik tuzilishiga, balki kontekst, vaziyat va suhbatdoshlarning ijtimoiy-madaniy bilimlariga ham bog‘liq ekanligini o‘rganadi[6].

Ingliz faylasufi J. L. Ostin o‘zining “*How to Do Things with Words*” asarida gap faqat voqelikni tasvirlamaydi, balki amaliy harakatni bajaradi, degan g‘oyani ilgari suradi [3]. Tilshunos J. R. Serl esa bu nazariyani rivojlantirib, nutqiy aktlarning quyidagi turlarini ajratadi [7]:

- “*Direktiv aktlar*”: suhbatdoshni biror ish qilishga undaydi (maslahat, buyruq, taklif).
 - “*Ekspressiv aktlar*”: so‘zlovchining hissiyotini bildiradi (minnatdorchiilik, uzr, tanbeh).
 - “*Deklarativ aktlar*”: so‘z orqali yangi holatni yaratadi (qaror, hukm).
- Shunday qilib, maqollar ko‘pincha “*direktiv*”(maslahat) va “*ekspressiv*” (tanbeh) *aktlar* vazifasini bajaradi.

Tilshunos-olim H. P. Grays nutqiy jarayonda hamkorlik prinsipini ilgari surib, quyida *sifat, miqdor, munosabat* va *uslub* nomli to‘rt qoida nazariyasini ilgari suradi [4].

Maqollar aynan shu qoidalarni buzish yoki ramziy shaklda ifodalash orqali kuchli ta’sir uyg‘otadi.

Fransuz maqollari o‘zining qisqaligi, obrazlilik, metaforikligi bilan ajralib turadi [2]. Ular ko‘pincha hayotiy tajriba asosida shakllangan bo‘lib, kundalik muloqotda faol ishlatiladi [5].

“*Petit à petit, l’oiseau fait son nid.*” — “*Qush inini asta-sekinlik bilan quradi.*” Bu maqol orqali sabr-toqatli bo‘lishga, mehnatga bo‘lgan undov yaqqol anglashinib turadi.

“*On ne fait pas d’omelette sans casser des œufs.*” — “*Tuxumni sindirmay omlet qilinmaydi.*” Ushbu maqol esa maqsad yo‘lida qurbonlik zarur ekanligini, biror natijaga erishish uchun harakat qilish kerakligini ifodalaydi.

“*L’habit ne fait pas le moine.*” — “*Libos odamni rohib qilmaydi.*” Bu birlik insonning qadri tashqi ko‘rinishda emasligi, tashqi holat yoxud ko‘rinishga qarab xulosa chiqarib qo‘ymaslik kerak degan g‘oyani ilgari suradi.

Fransuz maqollarida eng ko‘p uchraydigan akt bu maslahat hisoblanadi. Bu akt suhbatdoshni ma’lum qarorga undash, to‘g‘ri yo‘l ko‘rsatish maqsadida qo‘llanadi. Fransuz maqollarida maslahat ko‘pincha allegoriya va ramziy obrazlar orqali ifodalanadi.

“*Il ne faut pas vendre la peau de l’ours avant de l’avoir tué.*” — “*Ayiqni o‘ldirmasdan terisini sotma.*” Natijani oldindan bo‘rttirib aytmaslik, shoshilmaslik kerak degan maslahat ma’nosi anglashiladi.

“*À quelque chose malheur est bon.*” — “*Baxtsizlik ham bir narsaga yaxshi.*” Ya’ni har bir sinovning foydali tomoni bor ya’ni u kishi uchun xayrli bo‘lishi mumkinligi qiyin vaziyatlarda sarosimaga tushmaslik kerakligi anglatiladi.

“*Il vaut mieux tard que jamais.*” — “*Hech qachon qilmaslikdan ko‘ra kech qilish yaxshi.*” Bu maqolda kech bo‘lsada ham biror ishni bajarish hech qachon bajarmaslikdan yaxshiroqligi, shu sababdan harakat qilish zarurligi tavsiya etilgan.

“*Quand on veut, on peut.*” — “Istasa, qo‘lidan keladi.” Inson nimanidir chin dildan xohlasa uni bajara olishi, shunday ekan istashdan va harakat qilishdan to‘xtamaslik kerak degan ma‘noni bildiradi.

“*Les petits ruisseaux font les grandes rivières.*” — “Kichik soylar katta daryolarni hosil qiladi.” Mazmuni :kichik mehnatlar ham katta natijaga olib keladi. Shu boisdan harakatni to‘xtatmaslik hamda sabr bilan biror maqsadga kirishish kerak .

“*Mieux vaut être seul que mal accompagné.*” — “Yomon hamrohdan ko‘ra yolg‘iz bo‘lgan yaxshi.” Do‘st tanlashda ehtiyotkorlik joizligi maslahat beriladi.

“*Un tiens vaut mieux que deux tu l’auras.*” — “Qo‘ldagi bitta, kelajakdagi ikkitasidan yaxshiroq.” Bu maqolada esa mavjud narsani qadrlash kerak degan maslahat anglashiladi.

“*Il ne faut pas courir deux lièvres à la fois.*” — “Bir vaqtning o‘zida ikkita quyovni quvma.” Maslahat: bir ishni oxirigacha bajarish zarurligi, ikkita yumushni bir vaqtda bajaraman deb ikkalasini ham barbod qilishi mumkinligi.

“*À bon entendeur, salut !*” — “Aqlli kishiga bir ishora kifoya.” Maslahat: ogohlantirishni tez tushunish kerak.

“*Tout vient à point à qui sait attendre.*” — “Kutishni bilgan odamga hammasi vaqtida keladi.” Sabr-toqatning fazilati orqali saodatga erishish haqida maslahatdir.

“*Qui ne risque rien n’a rien.*” — “Tavakkal qilmagan hech narsaga ega bo‘lmaydi.” Tavakkalning muhimligi, ba‘zan inson o‘ylanib vaqt o‘tmasdan birdan shu ishga kirishgani yaxshiroq .

“*À cœur vaillant rien d’impossible.*” — “Jasur yurak uchun hech narsa imkonsiz emas.” Qiyinchiliklardan qo‘rqmaslik kerakligi haqidagi maslahat.

“*Mieux vaut prévenir que guérir.*” — “Davolashdan ko‘ra oldini olish yaxshi.” Sog‘liq va ehtiyotkorlik haqida maslahat.

Fransuz maqollari xalq tafakkurining noyob mahsuli sifatida maslahat aktini samarali ifodalaydi. Ular suhbat jarayonida suhbatdoshga kuchli ta‘sir o‘tkazib, uni muayyan qarorga undaydi yoki noto‘g‘ri xatti-harakatdan qaytaradi [9]. Pragmatika nuqtai nazaridan qaralganda, fransuz maqollari nutqiy aktlarning muhim vositasi bo‘lib xizmat qiladi. Maslahat aktlari orqali insonni ehtiyotkorlikka, sabr-toqatga va to‘g‘ri qarorga undasa, bundan tashqari ular yordamida ogohlantirish, tarbiyaviy ta‘sir va ijtimoiy qadriyatlarni mustahkamlash vazifasi bajariladi. Shu bois, fransuz maqollarini pragmatik jihatdan o‘rganish ularning lingvokulturologik va kommunikativ mohiyatini ochishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ahmedova, S. (2010). *O'zbek maqollarining lingvopragmatik xususiyatlari*. Toshkent: Fan.
2. Arnaud, P. J. L. (1991). *Les proverbes français: Études linguistiques et culturelles*. Paris: Larousse.
3. Austin, J. L. (1962). *How to Do Things with Words*. Oxford: Oxford University Press.
4. Grice, H. P. (1975). Logic and Conversation. In *Syntax and Semantics* (Vol. 3, pp. 41–58). New York: Academic Press.
5. Hamroyev, M. (2020). *O'zbek va fransuz tilida paremiologik birliklarning lingvokulturologik tahlili*. Toshkent.
6. Levinson, S. C. (1983). *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
7. Searle, J. R. (1969). *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
8. Xudoyberdiyeva, N. (2018). *Pragmatika va matn lingvistikasi*. Toshkent: O'qituvchi.
9. Yoqubov, H. (2015). *Qiyosiy tilshunoslik asoslari*. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti.